

Nu hebben wij tot dusver slechts geschreven over de moeilijkheden die voor de burgerij voortvloeiden uit het wegvallen van de electriciteitsvoorziening, maar die welke het gevolg waren van het staken van de gastoevoer naar vrijwel alle woningen, waren niet geringer. De aflevering van gas aan particulieren werd in Noord-Holland midden-, resp. eind oktober beëindigd, in Utrecht eind oktober, in Zuid-Holland in oktober (o.m. in Leiden en omgeving en in Den Haag), eind november (in Rotterdam) en midden december (in andere steden aan de Nieuwe Waterweg). In het oosten en noorden des lands kon, zij het in zeer bescheiden mate, nadien nog enkele uren gas geleverd worden, in Zwolle bijvoorbeeld (met onderbrekingen) tot aan de bevrijding. De gasfabrieken van Leeuwarden en van de stad Groningen moesten in maart stoppen maar die van Groningen kwam enkele dagen later weer in bedrijf met turf als grondstof¹, de fabriek van Zutfen was overgeschakeld op hout en wij achten het aannemelijk dat men ook in andere bosrijke gebieden dan de Achterhoek hout heeft gebruikt voor de productie van gas. Waar nog gas werd geleverd, geschiedde dat overigens slechts één of twee uur in het begin van de avond: de huisvrouw kon dan warm eten toebereiden. In Utrecht en in Noord- en Zuid-Holland was dat laatste van de bovengenoemde tijdstippen af niet meer mogelijk – op de problemen die hieruit voortvloeiden, komen wij bij onze bredere beschrijving van de hongerwinter (hoofdstuk 3) terug en daar zullen wij ook de gevolgen van het tekort aan huisbrand beschrijven.

Wat dat laatste tekort betreft: voor de winter van '44 op '45 was een huisbrand-rantsoen vastgesteld van 7 hl (op zichzelf al veel te klein), maar toen begin september de aflevering van huisbrand aan particulieren werd gestaakt, had men in minder dan de helft van de gezinnen slechts 4 hl ontvangen en in meer dan de helft nog in het geheel niets.

★

Van begin september af kreeg dus nog slechts een klein deel van het Nederlandse bedrijfsleven steenkolen of stroom; hoofdzakelijk waren dat de bedrijven welke te maken hadden met de voedselvoorziening en met de productie voor de *Wehrmacht*. In Nederland was vooral de metaalsector voor de *Wehrmacht* van betekenis geweest, maar die sector

¹ Ook de elektrische centrale in Leeuwarden gebruikte tenslotte turf als brandstof.